

Cristina TUDOR
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Organizarea Bisericii Ortodoxe Române din Banat în perioada comunistă

Abstract: (*Organization of the Romanian Orthodox Church in Banat County During the Communist Period*) The study captures and analyzes aspects related to the Orthodox religious life of the Banat region during the communist period. In the context of the establishment of the communist regime, religious life in Romania has inevitably undergone major transformations, as this regime has proved to be loaded with terror and deprivation of liberty, lack of transparency and oppression. During the communist period, in Banat, Orthodox religious life had a new form of existence through the establishment of the Banat Metropolitanate in 1947. This achievement was attributed to the communist government led by Petru Groza. In 1947, the Episcopate of Timișoara, founded in 1939, was raised to the rank of Archdiocese, and in the same year, the Banat Metropolitanate was established. On October 26, 1947, the first Metropolitan Dr. Vasile Lăzărescu was named. The second Metropolitan of Banat in the Communist era was Dr. Nicolae Corneanu, elected in 1962 after the forced removal of Vasile Lăzărescu. During the communist period, more precisely in 1949, the Episcopate of Caransebeș was abolished, being merged with the Archdiocese of Timișoara. The study focuses on highlighting the most important moments in the work carried out by the Romanian Orthodox Church in Banat.

Keywords: *Romanian Orthodox Church, communism, The Banat Metropolitanate, Vasile Lăzărescu, Archdiocese of Timișoara and Caransebeș*

Rezumat: Studiul surprinde și analizează aspecte legate de viața religioasă ortodoxă a spațiului bănățean în perioada comunistă. În contextul instaurării regimului comunist, viața religioasă din România a suferit inevitabil însemnate transformări, în condițiile în care acest regim s-a dovedit a fi încărcat de teroare și lipsă de libertate, de lipsă de transparență și de opresiune. În perioada comunistă, în Banat, viața religioasă ortodoxă a cunoscut o nouă formă de existență, prin înființarea Mitropoliei Banatului, în anul 1947. Această realizare a fost atribuită guvernului comunist condus de Petru Groza. În 1947, Episcopia Timișoarei, înființată în 1939, a fost ridicată la rang de Arhiepiscopie, urmând ca în același an să fie înființată și Mitropolia Banatului. La 26 octombrie 1947 a fost numit primul mitropolit, dr. Vasile Lăzărescu. Al doilea mitropolit al Banatului din perioada comunistă a fost dr. Nicolae Corneanu, ales în 1962, după înlăturarea forțată a lui Vasile Lăzărescu. În perioada comunistă, mai exact în anul 1949, a fost desființată Episcopia Caransebeșului, fiind contopită cu Arhiepiscopia Timișoarei. Studiul se axează pe evidențierea celor mai importante momente din activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Română din Banat.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă Română, comunism, Mitropolia Banatului, Vasile Lăzărescu, Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*

În perioada comunistă, Biserica Ortodoxă Română și cultele religioase recunoscute și-au desfășurat activitatea în strânsă relație cu legile interne ale țării. Avându-se în vedere noul cadru legislativ creat după instaurarea regimului comunist,

cultele religioase și-au adoptat legi și regulamente de organizare și funcționare, în conformitate cu legile țării, ce aveau să stea la baza tuturor activităților desfășurate de ele. Legile elaborate de cultele religioase intrau în legalitate și se aplicau după ce erau aprobate de anumite organisme de conducere ale Statului comunist. Legislația adoptată la nivel politic, începând cu anul 1948, urmărea subordonarea vieții religioase și limitarea atribuțiilor cultelor atât în relația cu enoriașii, precum și în cea cu autoritățile comuniste. După 1948 s-a încercat insistent impunerea unui control sever asupra tuturor activităților desfășurate de cultele religioase. Instaurarea comunismului a determinat schimbări majore la nivelul vieții religioase, cultele suscitând un interes major în rândul noilor autorități, care s-au arătat preocupate permanent de menținerea acestora în sfera lor de influență. Regimul comunist nu putea concepe și nici nu intenționa să permită existența unei Biserici libere, controlul politic urmând să devină definitiv în relația cultelor religioase cu Statul. În acest sens, a început un amplu proces de excludere din rândul cultelor religioase a acelor persoane percepute ca fiind ostile regimului, intenția autorităților era de a se înconjura doar de persoane fidele regimului, care împărtășeau și susțineau ideologia comunistă, care transmiteau mesajul politic și, mai ales, care nu se abăteau de la aplicarea dispozițiilor politice.

Imediat după instaurarea comunismului, Biserica Ortodoxă Română a fost orientată spre Biserica Ortodoxă Rusă, cea din urmă fiind prezentată ca *sora cea mare din Răsărit*. BOR a intrat pe făgașul unor mari transformări, avându-se în vedere modelul sovietic, multe cu implicații negative asupra vieții religioase. Au fost limitate prerogativele Patriarhiei prin crearea Uniunii Preoților Democrați, o organizație comunistă politică ce avea rolul de a contrabalansa puterile decizionale ale Patriarhului și ale Sfântului Sinod. Din rândul acestei organizații a făcut parte preotul Constantin Burducea, ce avea să devină ministru al Cultelor. După preluarea puterii politice, pentru a putea controla mai ușor viața religioasă, a fost reorganizat Ministerul Cultelor după model sovietic, crescându-i atribuțiile în relația cu cultele religioase (Păiușan, Ciuceanu 2001, 18).

Mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu, susținea că instaurarea comunismului în România a avut efecte negative asupra vieții religioase. În ceea ce privește BOR, fostul mitropolit al Banatului a afirmat că aceasta era considerată un „pericol major datorită numărului mare de aderenți”. Nicolae Corneanu aducea în discuție și faptul, care este deja bine cunoscut, că mulți episcopi, preoți sau monahi au fost înlăturați din rândul Bisericii, deoarece nu mai corespundeau noilor cerințe impuse de regimul comunist (Corneanu 2008, 103). Aceștia au fost considerați reacționari sau *dușmani ai regimului*, intrând în dizgrația conducerii comuniste, fiind astfel excluși din viața bisericească. Cei mai mulți dintre preoți au fost considerați ca fiind o piedică în calea regimului comunist.

În acest sens, mulți preoți și ierarhi bisericești, acuzați ca fiind foști legionari, susținători ai regalității, reacționari, maniști, desemnându-i pe simpatizanții lui Iuliu Maniu, adversari ai regimului, potrivnici liniei guvernului sau doar posibili suspecti de reacții *antidemocratice* au fost scoși din serviciul religios, unii fiind chiar arestați

(Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș - în continuare SJANT, dosar 161/1947, f. 2). În astfel de cazuri, preoții au fost excluși sau condamnați la ani grei de închisoare, pe baza unor acuze false, în urma unor procese succinte, cu expuneri superficiale și dovezi neconcludente. În anul 1948 s-a declanșat o puternică selecție în rândul preoților, indiferent cărui cult îi aparțineau. În acest sens, autoritățile locale, însărcinate de la nivel central, au demarat o acțiune de caracterizare a preoților, prin care se analiza fiecare slujitor de biserică din punct de vedere politic, dacă aparținea sau era apolitic, aici se semnala dacă preotul a făcut parte dintr-o grupare politică, chiar și dacă a *simpatizat* vreodată cu vreun partid politic, profesional, moral și în funcție de popularitatea de care se bucura în rândul enoriașilor (SJANT, dosar 166/1948, f. 2). Din aceste fișe de caracterizare a preoților se excludeau, intenționat, aspecte importante și vitale pentru exercitarea calității de preot, devenite nesemnificative în viziunea noului regim, și anume: dăruirea și harul pe care îl aveau în practicarea meseriei, dragostea față de credință, devotamentul și întreținerea unei relații bune cu credincioșii. Deosebit de importantă a devenit orientarea politică, se urmărea menținerea în rândul Bisericii doar a acelor care simpatizau cu noul regim. Averea preoților a constituit o pârghie importantă în încercarea autorităților de a elimina toate acele persoane ostile regimului, pe baza acesteia invocându-se diverse acuze. Indiferent că preotul era un bun credincios și gospodar, dedicat menirii lui, dacă nu era pe placul regimului și mai ales dacă nu îl susținea, era trecut pe lista de persoane ce trebuiau transferate, excluse sau condamnate la închisoare, în funcție de cât de gravă era interpretată a fi situația în care se afla preotul respectiv (SJANT, dosar 166/1948, f. 1).

Aceste abuzuri și nedreptăți s-au abătut asupra întregii societăți, astfel de acte au fost săvârșite asupra tuturor persoanelor percepute ca fiind posibili *dușmani* ai regimului. Comunismul a aplicat aceleași reguli de fiecare dată, nu a făcut concesii, ideea era foarte clară: totul trebuia să fie controlat, căutându-se permanent să fie înlăturați toți adversarii, răzvrățiții sau neadaptații la noile reguli. Autoritățile comuniste au intervenit cu duritate și teroare împotriva celor ce se împotriveau, s-a ajuns ca fiecare abuz, indiferent de natura sa, să își găsească o justificare. Regimul comunist s-a clădit pe învrăjbire și ură, pe manipulare, represiune și teroare. De exemplu, într-un număr al ziarului „Scânteia”, periodicul oficial al regimului, s-a afirmat:

[...] În această perioadă s-a întărit și s-a cimentat alianța frățească între proletariat și țărănimea muncitoare, alianță a cărei forță conducătoare este proletariatul. [...] Firește, aceasta nu le poate fi pe plac dușmanilor de clasă, capitaliștilor cărora li s-au naționalizat întreprinderile și băncile; moșierilor, al căror pământ a fost dat țăranilor; chiaburilor și cămătarilor care sug sângele și vlaga țăranimii sărace și mijlocașe; trădătorilor de patrie fascisto-legionari, aflați în solda serviciilor de spionaj imperialiste. (Scânteia 1949, 3).

Acest fragment denotă lupta acerbă a autorităților comuniste împotriva așa-zișilor *dușmani ai poporului*. Propaganda politică sublinia mereu importanța solidarității tuturor cetățenilor împotriva celor care se opuneau *realizărilor regimului*

și care nu doreau să se alinieze noilor directive și reguli. Preoții au fost angrenați în această luptă a regimului, afirmându-se că: „Înfierarea acestor dușmani ai poporului este datoria fiecărui cetățean, inclusiv a slujitorilor tuturor cultelor, loiali și cinstiți față de Republica Populară Română [...]” (Scânțea 1949, 3).

Din rândul Bisericii, prin adoptarea unor acte normative prielnice înlăturării așa-zișilor adversari politici, mulți preoți au fost obligați să se pensioneze, alții, care au fost pe placul regimului, au fost menținuți și după împlinirea vârstei de pensionare. În această privință, s-a lăsat loc de interpretări, preoții ajungând să fie la bunul plac al unor organe decizionale. De exemplu, prin adresa nr. 3517/1952, Administrația Patriarhală comunica, în ședința Sfântului Sinod, că s-a decis, cu privire la pensionarea preoților trecuți de 60 de ani, că vor putea rămâne în funcție în cazul în care Consiliul eparhial îi declara apti profesional. Calitatea de apt sau inapt era acordată pe baza rapoartelor organelor de inspecție și control ale eparhiei. Preoții puteau depune contestații la Consiliul Național Bisericesc în termen de 15 zile de la comunicarea deciziei luate. Hotărârea acestei ultime instituții bisericești era definitivă. Preoții și diaconii ce împlineau 60 de ani puteau cere pensionarea, chiar dacă încă mai erau apti pentru a îndeplini atribuțiile funcției (Mitropolia Banatului 1952, 61).

În urma implicării politicului în viața religioasă, în primii ani de comunism, au fost pensionați mulți arhieri, concomitent fiind desființate abuziv, prin decrete guvernamentale, mai multe eparhii (Rusu 2015, 119), decizii ce, la rândul lor, au dus la înlăturarea unor ierarhi bisericești.

În primii ani ai regimului comunist, preoții au fost supuși unui control politic rigid, dintr-o dată a căpătat noi valențe apartenența politică, fiind condamnată orice participare anterioară la viața politică, chiar și simpatizarea unor forțe politice, care pentru anul 1948 deveniseră istorie, fiind anihilată orice formă de opoziție. Se încerca atragerea slujitorilor cultelor religioase de partea regimului, aceștia fiind constrânși să susțină constant noua politică. Susținerea necondiționată a comunismului era percepută de autorități ca fiind o cale sigură de a se asigura desfășurarea activității religioase în România.

Autoritățile comuniste au urmărit alinierea cultelor religioase recunoscute la noile direcții trasate, în acest scop și mai ales pentru a le ține sub control, au impus restricții asupra activității desfășurate de acestea. Ministerul Cultelor a devenit organul ce intermedia relația cultelor cu Statul comunist. Imediat după preluarea puterii politice, comuniștii au lărgit prerogativele Ministerului Cultelor, pentru a se asigura că vor putea deține controlul asupra tuturor situațiilor existente în legătură cu acestea în avantajul Statului. Legile interne ale cultelor religioase au fost adaptate la schimbările politice petrecute în contextul instaurării comunismului, în concordanță cu legile țării. Regimul comunist a acordat atenție BOR, deoarece a avut mereu convingerea că aceasta deține o poziție importantă în rândul oamenilor, majoritatea poporului român aparținând acest cult.

Biserica Ortodoxă a deținut, de-a lungul timpului, un rol important în istoria României, unii ierarhi ai cultelor religioase, în special ai BOR, au luat parte, cu

implicații majore, la evenimente marcante din istoria națională a românilor. Pornind de la această premisă, comuniștii au conștientizat și au ținut cu tot dinadinsul să creeze o Biserică obedientă, subordonată vieții politice, asigurându-și astfel controlul asupra unei instituții importante din viața românilor, prin intermediul căreia intenționau să manipuleze mai ușor oamenii. Pe acest fond, autoritățile comuniste au declanșat o luptă împotriva tuturor celor potrivnici regimului, reușind ca, prin propagandă, demagogie și teroare, să creeze o stare de tensiune și teamă în rândul Bisericii. În acest context, cultele religioase din România au fost cuprinse în vârtejul schimbărilor provocate de instaurarea comunismului, fiind supuse la grave forme de presiune din partea noilor instituții create expres pentru a desfășura o astfel de acțiune. Cu alte cuvinte, comunismul din România s-a desfășurat conform tiparului și ideologiei comunismului universal, în primii ani respectând și aplicând cu strictețe modelul comunist de factură stalinistă. Comunismul anilor 1948-1964 a răspuns fidel directivelor moscovite, autoritățile române căutând în permanență să își desfășoare activitatea conform caracteristicilor definitorii ale acestui regim totalitar. Drept urmare, toate instituțiile care au continuat să își desfășoare activitatea au fost constrânse să se alinieze noilor principii de factură totalitară. În ceea ce privește viața religioasă, relația cultelor cu regimul comunist s-a conturat în corelație cu aceste principii, existând o implicare directă din partea Statului în activitățile desfășurate de acestea. În perioada comunistă, Biserica Ortodoxă Română a căutat să se conformeze la schimbările survenite odată cu trecerea la noul regim, încercând totuși să identifice căi, în contextul politic existent, ce puteau să-i permită să rămână cât mai apropiată de nevoile oamenilor. BOR, prin ierarhii ei, a conștientizat că menținerea distanței față de viața politică era dificilă, aproape imposibilă. Imediat după preluarea puterii de către comuniști, BOR a fost reorganizată, atât administrativ, cât și funcțional, fiind elaborate noi legi ce aveau să-i determine o nouă traiectorie. Legile politice au stat la baza legilor bisericești, adoptarea acestora în conformitate cu legile țării nu avea să însemne că Biserica a scăpat de supravegherea inflexibilă a regimului.

Pentru a evita creșterea rezistenței BOR împotriva noului regim instalat, Petru Groza a lansat ideea excluderii Bisericii din bugetul Statului. Fiind în preajma alegerilor din 19 noiembrie 1946, guvernul era îngrijorat de atitudinea preoțimii față de regimul democrat-popular, unii din clericii ortodocși fiind simpatizanți ai partidelor istorice. În perioada 1946-1947 au fost încadrate în lumea bisericească elemente susținătoare ale noului regim în locul ierarhilor, determinați să se retragă, fiind inventate cauze legate de vârstă sau boală. Cei mai mulți dintre cei excluși se numărau printre opozanții regimului, unii dintre aceștia au intrat în dizgrația autorităților comuniste doar pentru că erau susținători ai regalității sau ai partidelor politice. De asemenea, în momentul excluderii, unii clerici erau acuzați că au colaborat sau doar au simpatizat cu Mișcarea Legionară. Înainte de alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, în vara aceluiași an, au fost stabilite alegerile noilor episcopi, comuniștii urmărind să își asigure susținerea politică din partea noilor ierarhi aleși ai Bisericii

(Păiușan, Ciuceanu 2001, 19). De cele mai multe ori, conducerea BOR și forurile de decizie ale acesteia au fost puse în fața faptului împlinit.

Autoritățile comuniste erau interesate de menținerea unor persoane neostile sau chiar a unor fervenți susținători, evitând astfel constituirea unor forme de rezistență împotriva noului regim. Presiunile și implicarea politicului asupra vieții bisericești s-au amplificat. Astfel că, la alegerile episcopilor pentru posturile vacante din vara anului 1946, lista candidaților a fost întocmită de către guvernul condus de Petru Groza și a fost prezentată Patriarhului și Sfântului Sinod în ajunul alegerilor, evitându-se apariția unor modificări nedorite de linia politică. Aleșii bisericești erau confirmați de către Guvern, orice alt nume ce nu corespundea condițiilor impuse era exclus, fiind învinuit de fapte închipuite, cel mai adesea legate de legături politice anterioare anului 1946, de exemplu că ar fi fost legionar, fascist sau element *antidemocratic*. Implicarea Guvernului în problemele interne ale Bisericii era, cu certitudine, o încercare de epurare a administrației bisericești de toți aceia etichetați ca fiind împotriva regimului comunist, a transformărilor la care era supusă țara și a principiilor de factură comunistă. Persoanele însărcinate cu epurarea Bisericii erau, în general, cele agreeate sau impuse de regim. Patriarhul Justinian Marina se număra printre ierarhii acceptați de regimul comunist, privit de ochii ageri ai regimului cu încredere, deoarece acesta era perceput ca fiind un puternic susținător al luptei de clasă, declarându-se împotriva așa-zisilor *dușmani* ai noii orânduiri din România (Păiușan, Ciuceanu 2001, 19). Istoriografia privind personalitatea lui Justinian Marina, denumit și *Patriarhul roșu*, îl încadrează în rândul ierarhilor agreeți de regimul comunist. La rândul-i, în mai multe rânduri, Justinian Marina a declarat că susține regimul nou instalat, scrieri recente atribuie acestei atitudini dorința de a salva Biserica și de a asigura continuitatea vieții bisericești ortodoxe în vremuri tulburi. În acest sens, preotul Constantin Tudosă avea să afirme:

[...] prima grijă a patriarhului Justinian Marina a fost să găsească acel echilibru care să justifice existența unei Biserici în cadrul unui regim declarat ateist. În acest scop, el s-a folosit de propaganda regimului în domeniu. Patriarhul a adoptat limbajul propagandiștilor comuniști, astfel încât ei să creadă că Biserica Ortodoxă și-a asumat ideile lor, însă în același timp, s-a raportat permanent la valorile eterne ale credinței creștine, astfel încât ele să fie mereu prezente în propovăduirea Bisericii și în atenția preoților și credincioșilor. Predicile «programate» ținute de Justinian de-a lungul timpului prezintă un evident echilibru între cele două aspecte: atât grija ca învățătura Bisericii să aibă continuitate și să nu fie compromisă, cât și preocuparea ca liderii comuniști să audă ceea ce voiau. (Tudosă 2016, 345).

Presa bisericească a vremii, constând în buletinele oficiale ale Patriarhiei sau Mitropoliilor, era încărcată de mesaje cu conținut politic. BOR a ales să conviețuiască alături de regimul comunist, asumându-și linia politică. În urma acestui compromis, BOR a putut să își desfășoare activitățile. Declarativ, ierarhii Bisericii s-au arătat adepți ai ideologiei comuniste, în realitate, aceștia au fost conștienți că doar convingând partidul de susținerea lor pot obține avantaje pentru viața religioasă. Justinian Marina,

condamnat pentru relația pe care a întreținut-o cu regimul comunist, se pare că a protejat rezistența anticomunistă (Păiușan, Ciuceanu 2001, 19). În notele Securității se arată că „Justinian se supune la cererile regimului politic, dar el se apără în fața acestuia tendențios, că nu poate realiza totul din ceea ce i se cere pentru motivul că întâmpină rezistența Sinodului, ceea ce este absolut fals.” (Păiușan, Ciuceanu 2001, 27).

Din informările Securității reiese teama autorităților de a izbucni revolte masive în cazul desființării BOR, precizându-se: „[...] desființarea BOR nu s-a întreprins, deoarece evaluarea reacției în rândul credincioșilor «fanatici» indica o posibilă mișcare socială, greu de stăpânit.” (Păiușan, Ciuceanu 2001, 28). Autoritățile au conștientizat că, datorită numărului mare de credincioși și a influenței majore pe care Biserica Ortodoxă Română o avea în rândul românilor, majoritatea acestora fiind ortodocși, nu o puteau desființa. Autoritățile au ales să mențină BOR, precum și alte culte religioase, căutând, în schimb, să le adapteze la realitățile vremii și la cerințele noului regim. Se vehicula tot mai frecvent că Biserica anterioară instaurării comunismului nu mai corespundea schimbărilor survenite în România și că este nevoie de o nouă Biserică, care să se apropie tot mai mult de principiile socialiste. Se recunoștea importanța Bisericii în cadrul comunității de-a lungul timpului, dar se sublinia că era imperios să fie transformată. De exemplu, în cadrul Monografiei comunei Fârdea, Traian P. Băbescu a afirmat:

Dacă în trecut Biserica a avut un rol pozitiv în sensul condițiilor istorice de atunci, când însăși cultura avea un caracter mistic religios, umanist prin esență, astăzi realismul științific scoate la iveală adevăratul aspect al vieții, prezentând tendințele negativiste și retrograde de care se servește religia în era cosmică, ca o frână spre progres. (SJANT, dosar nr. 644/1969, f. 45).

Regimul totalitar de extremă stângă manifestat în România anilor 1945-1989 a încercat, prin acțiunile sale, să discrediteze cultele religioase (Caravia, Constantinescu 1998, 8). Represiunea asupra acestora a fost puternică, urmărindu-se, mai ales prin infiltrarea unor persoane în rândul lor, excluderea tuturor elementelor considerate ostile regimului. Începând cu anul 1948 a fost declanșată o luptă aprigă împotriva vieții religioase din România. Au fost desființate școlile confesionale, a fost desființată Biserica Greco-Catolică, fiind o consecință directă a denunțării Concordatului cu Vaticanul, la 19 iulie 1948. Nu numai Biserica Greco-Catolică a avut de suferit, de exemplu, în cazul Bisericii Romano-Catolice, scaunele episcopale au fost reduse de la 6 la 2 episcopii. Și în rândul BOR s-au înregistrat victime ale represiunii comuniste (Caravia, Constantinescu 1998, 11-12), atât în rândul preoților, cât și al ierarhilor.

În anii 1950-1965 au fost închiși peste 500 de preoți ortodocși, unii dintre aceștia și-au găsit sfârșitul la Canal sau în alte închisori comuniste (Munteanu 2014, 52). Preoții suspectați de regim de atitudini anticomuniste erau supravegheați, fiind ținuți în trepte inferioare, iar copiii acestora nu erau admiși la facultate (Munteanu 2014, 51).

Deciziile politice trebuiau să fie îmbrățișate și de cultele religioase, acestea având obligația, nuanțată într-o îndatorire firească, să se plaseze de fiecare dată de

partea regimului. Anularea monarhiei și a familiei regale, instaurarea regimului politic totalitar și desființarea Bisericii Greco-Catolice au fost considerate gesturi firești și necesare pentru evoluția, modernizarea, refacerea și reconstruirea României. Referitor la desființarea Bisericii Greco-Catolice, presa și liderii comuniști și chiar ai BOR insistau pe ideea de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române. Desființarea Bisericii Greco-Catolice a fost prezentată ca fiind rezultatul denunțării Concordatului de la Vatican, considerat a fi o umilire la adresa BOR și a Statului român, deoarece a netezit implicarea unor foruri din exterior în decizii interne ale unei Biserici ce funcționa pe teritoriul României. În realitate, relațiile Bisericilor Catolice din România cu Vaticanul se legau strict de aspecte religioase, neexistând implicații politice ce ar fi putut leza Statul în vreun fel sau care să afecteze integritatea națională. Urmarea imediată a desființării Bisericii Greco-Catolice a fost revenirea credincioșilor de rit greco-catolic în rândul Bisericii Ortodoxe (Lugojan 1954, 6). Presa politică caracteriza desființarea Bisericii greco-catolice ca fiind un *exemplu de respectare a libertății religioase* (Scânteia 1949, 3), atribuindu-i acestui eveniment împlinirea voinței credincioșilor greco-catolici.

Teoretic, comunismul și-a asumat să asigure progresul, susținerea și dezvoltarea armonioasă a vieții religioase din România. Monarhia a fost în permanență criticată și învinuită că a menținut regresul asupra vieții religioase din România, promovând un sistem de inegalități, deoarece a oferit privilegii doar anumitor culte religioase.

Aparent, regimul de democrație populară a determinat instaurarea unei libertăți totale a cultelor religioase. Preluarea întregii puteri politice de către comuniști a atras după sine impunerea de restricții asupra vieții religioase, redobândirea sau chiar obținerea de drepturi și libertăți pentru cultele religioase existau doar la nivel declarativ. Constituțiile comuniste au instaurat teoretic libertatea conștiinței și de credință, în realitate, prin intermediul lor și al legislației elaborate în baza lor, s-a impus controlul asupra tuturor domeniilor de activitate.

În perioada comunistă, viața religioasă ortodoxă din Banat a parcurs noi etape ale existenței sale, fiind reactivat centrul religios ortodox în jurul orașului Timișoara, eveniment ce semnifică împlinirea dorinței de secole a unei părți a românilor bănățeni. Înființarea Mitropoliei Banatului, în prima parte a secolului al XX-lea, cu reședința la Timișoara, a fost umbrată totuși de schimbările survenite în contextul adoptării legislației comuniste cu privire la viața religioasă, și anume Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, în urma căruia au fost reduse centrele religioase din România, pentru că nu se întrunea numărul minim de credincioși care erau necesari pentru existența fiecărei eparhii. În acest context, a fost desființată Episcopia Caransebeșului, care, asemenea Timișoarei, reprezenta un centru vechi pentru ortodoxia românească bănățeană. Dispariția acestei episcopii avea să afecteze spiritualitatea și tradiția creștin-ortodoxă din spațiul Banatului. Concomitent cu desființarea Episcopiei Caransebeșului, care fusese trecută ușor cu vederea, deoarece părea a fi o decizie firească, autoritățile comuniste își arogau meritul de a fi întemeiat Mitropolia Banatului și de a fi ridicat Episcopia Timișoarei

la rangul de Arhiepiscopie, pași decisivi în împlinirea unui țel de secole al românilor bănățeni (Frunză, Ioniță 2005, 19-20).

Înființarea Mitropoliei Banatului a devenit realitate, proces desăvârșit prin parcurgerea mai multor etape, într-o primă fază a fost înființată în anul 1939, prin decret regal, Episcopia Timișoarei. Întemeierea Mitropoliei Banatului în preajma preluării puterii totale de către comuniști le-a oferit autorităților comuniste posibilitatea de a-și asuma împlinirea acestui deziderat național. Această idee se transmitea cu diferite ocazii, de exemplu, într-un articol de presă, se afirma: „Această înfăptuire măreață, Mitropolia Banatului – cheia de boltă a Ortodoxiei bănățene – este unul din rezultatele transformărilor de adânci prefaceri sociale, realizate în țara noastră, în urma cuceririlor democratice ale poporului nostru.” (Mitropolia Banatului 1957, 9).

Un pas important pentru reactivarea Mitropoliei Banatului l-a constituit memoriul credincioșilor din Banat adresat, la 15 iulie 1946, guvernului Petru Groza și Sfântului Sinod.

În ședința din 24 aprilie 1947, membri ai Sfântului Sinod Permanent, în număr de 12, au dat curs cererilor repetate ale bănățenilor privind ridicarea la rang de arhiepiscopie a Episcopiei Timișoarei (Suciu, Constantinescu 1980, 1028). Prin urmare, după acordul Sfântului Sinod pentru ridicarea Eparhiei Timișoarei la rang de arhiepiscopie, mai era nevoie doar de susținerea acestui proiect de către clasa politică. În acest sens, Adunarea Deputaților, prezidată de Mihail Sadoveanu, a votat în ședința din 30 mai 1947 în unanimitate legea pentru ridicarea în rang bisericesc a centrului religios de la Timișoara, de la episcopie la arhiepiscopie (Suciu, Constantinescu 1980, 1027-1028). Ulterior, Legea nr. 195 din 7 iunie 1947, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 17 iunie 1947 (Monitorul Oficial 1947, 4870), a ridicat scaunul episcopal al Timișoarei la rangul de Arhiepiscopie (Suciu, Constantinescu 1980, 1027). În această nouă situație creată, mai era necesar un singur pas până la înființarea Mitropoliei Banatului. În acest sens, Adunarea Deputaților, în ședința din 19 septembrie 1947, a votat în unanimitate pentru realizarea acestui deziderat. Astfel că prin Legea nr. 325, publicată în Monitorul Oficial nr. 223, partea I, din 27 septembrie 1947, s-a reușit restaurarea Mitropoliei Banatului, cu sediul la Timișoara (Mitropolia Banatului 1958, 13).

Numirea ca mitropolit a lui Vasile Lăzărescu a fost confirmată, la 11 octombrie 1947, pe baza înaltului decret regal nr. 2006/1947 (Suciu, Constantinescu 1980, 1031). Întronizarea a avut loc la 26 octombrie 1947 în catedrala ortodoxă din Timișoara.

Statutul de organizare și funcționare al BOR din februarie 1949 atribuia Mitropoliei Banatului următoarea componență: Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, cu reședința la Timișoara, și Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmaagiului, cu reședința la Arad, incluzând județele Timiș-Torontal, Severin, Caraș, Arad și Hunedoara (Biserica Ortodoxă Română 1949, 4).

După retragerea forțată a mitropolitului Vasile Lăzărescu, la 1 ianuarie 1961, Sfântul Sinod l-a numit pe mitropolitul Firmilian al Olteniei locțiitor de mitropolit, până la alegerea unui nou mitropolit al Banatului. Colegiul Electoral Bisericesc s-a întrunit,

pentru alegerea noului Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului, pe 17 februarie 1962, în cadrul Palatului Patriarhal. Cu această ocazie, au participat și membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. Nicolae Corneanu, episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, a fost ales în funcția de Mitropolit al Banatului, urmând să dețină și funcția de arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului (Suciu 1977, 243).

Instaurarea comunismului și schimbările survenite după 23 august 1944 au fost resimțite de ierarhii, preoții și călugării Bisericii Ortodoxe Române. Biserica Ortodoxă Română din Banat s-a consolidat ca centru religios în perioada comunistă, fiind puse bazele instituțiilor eparhiale, ale protopopiatelor și parohiilor. De asemenea, în această perioadă au fost zidite, reparate, restaurate și consolidate un număr însemnat de lăcașuri de culte. Au fost construite și pictate noi biserici. În Banat, autoritățile bisericești au urmărit restaurarea cu precădere a lăcașurilor de cult, declarate monumente istorice. S-au construit case parohiale și așezăminte călugărești. Tot în perioada comunistă s-a restructurat învățământul teologic din Banat.

Biserica Ortodoxă Română din România, inclusiv Biserica Ortodoxă din Banat, au cunoscut noi forme ale existenței lor în perioada comunistă, schimbările survenite la nivel politic s-au reflectat și asupra activității bisericești ortodoxe bănățene.

Referințe bibliografice

Fonduri arhivistice

- Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș. 1947. *Fond Prefectura Județului Timiș-Torontal*.
Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș. 1948. *Fond Prefectura Județului Timiș-Torontal*.
Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș. 1968. *Fond Inspectoratul pentru Cultură al Județului Timiș*.

Articole

- Lugojan, V. T. 1954. *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Banat în Regimul de Democrație Populară*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 8-10. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.
- ***. 1947. *Legea nr. 195 pentru înălțarea scaunului episcopal ortodox român al Timișoarei la rangul de scaun arhiepiscopal*, în „Monitorul Oficial”, nr. 135/17 iunie 1947, anul CXV, partea I a.
- ***. 1949. *În chestiunea libertății religioase*, în „Scânteia”, seria III, anul XVIII, nr. 1357.
- ***. 1949. *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1-2, București.
- ***. 1952. *Comunicat*, în „Mitropolia Banatului”, anul II, nr. 7-9. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.
- ***. 1957. *Mitropolia Banatului – marea ctitorie a regimului de democrație populară*, în „Mitropolia Banatului”, anul VII, nr. 10-12. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara.
- ***. 1958. *Obșnuitul mitropolit al Timișorii*, în „Mitropolia Banatului”, anul VIII, nr. 7-8-9. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.

Bibliografie generală

- Caravia, Paul, Constantinescu, Virgiliu, Stănescu, Flori. 1998. *Biserica întemnițată. România 1944-1989*. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Corneanu, Nicolae. 2008. *Pentru mai binele obștesc*. Timișoara: Editura Învierea.

- Lemeni, Adrian (coord.), Frunză, Florin, Ioniță, Ștefan. 2005. *Viața religioasă din România*. Volum publicat sub egida Ministerului Culturii și Cultelor – Secretariatul de Stat pentru Culte. București: Editura Paideia.
- Muntean, Vasile. 2014. *Monografia Arhiepiscopiei Timișoarei – din 1918 până în zilele noastre*, vol. II. Timișoara: Editura Învieea.
- Păiușan, Cristina, Ciuceanu, Radu. 2001. *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol. I. București: Editura Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Rusu, Nicolae. 2015. *Repere istorice în dezvoltarea relațiilor dintre Stat și Biserică la români*. Sibiu: Editura Andreiana.
- Suciu, I. D. 1977. *Monografia Mitropoliei Banatului*. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.
- Suciu, I. D., Constantinescu, Radu. 1980. *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II. Timișoara: Editura Mitropoliei Banatului.
- Tudosă, Constantin. 2016. *Patriarhul Justinian Marina 1948-1977*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.